

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 347.799.4

О. О. Нігрєєва

кандидат юридичних наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

БОРОТЬБА ІЗ ПІРАТСТВОМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглянуто теоретичні аспекти міжнародно-правового регулювання боротьби із піратством на сучасному етапі. Досліджено принципові положення основних чинних конвенцій, що регулюють цей вид міжнародних відносин. Виявлено недоліки у механізмі протидії скоєнню злочинів піратства біля узбережжя Сомалі та окреслено шляхи розв'язання зазначеної проблеми.

Ключові слова: піратство, злочин міжнародного характеру, боротьба із піратством.

Кінець ХХ — початок ХХІ століть — період особливо рухливих соціальних змін, що набувають усе більш планетарного масштабу. За цих умов виникають нові явища як позитивного, так і негативного характеру, нове обличчя отримують здавна відомі проблеми. Однією з них, безперечно, є проблема піратства, яка значно загострилася в останні роки у різних регіонах світу. Особливий розмах вона отримала біля узбережжя Сомалі.

У більшості країн світу піратство кваліфікується як кримінальний злочин, відповідальність за який настає для осіб, винних у його скоєнні, згідно з національним законодавством. Вважається злочином піратство також за законодавством Сомалі. І, як може здатися, боротьба з ним за таких умов має бути внутрішньою справою цієї держави, однак зазначена проблема вже давно втратила характер внутрішньодержавної та набула значного міжнародного значення. Сумна статистика актів сомалійського піратства яскраво ілюструє цей факт. Ось тільки деякі з них: у 2011 р. пірати Сомалі завдали збитків світовій економіці на 6,6–6,9 млрд доларів, ними було скоєно 237 нападів на судна, з яких вдалося захопити 28, наприкінці року у їхньому полоні знаходилося близько 200 осіб.

Наведені факти свідчать про явну недостатність національних заходів у боротьбі із піратством, більш того, про їхню майже повну неефективність. У дійсності ситуація, що склалася, тісно пов'язана із внутрішньою політичною та економічною ситуацією у країні. Незважаючи на те, що

Сомалі формально є суверенною державою, фактично з 1991 р. вона втратила свою цілісність, адже залишається розколотою на декілька майже незалежних регіонів. Офіційною міжнародно визнаною владою у державі є Перехідний Федеральний Уряд, який, однак, не контролює більшість території країни.

За цих умов очевидною є необхідність пошуку міжнародно-правових засобів для вирішення проблеми сомалійського піратства, що продовжує загострюватися.

Питанням міжнародно-правового регулювання співпраці у боротьбі із піратством присвячено роботи багатьох вітчизняних та закордонних вчених, серед яких Г. А. Анцелевич, В. М. Гуцуляк, А. Л. Колодкін, І. І. Лукашук, В. Л. Міхеєв, Л. А. Моджорян, В. М. Прус, Ю. С. Ромашев, Г. І. Тункін, А. Н. Шемякін тощо. Незважаючи на значний рівень наукового дослідження цієї проблематики, ефективного правового механізму боротьби із піратством поки що не винайдено, що свідчить про актуальність подальших пошуків у цьому напрямку.

Піратство як злочин відоме людству здавна, адже вже за часів Стародавнього Риму держава вживала заходів для боротьби із ним [1, с. 681]. Однак його міжнародно-правове визначення та регулювання способів протидії цьому виду злочинної діяльності сформувалися тільки у середині прошлого сторіччя. Вперше відносно чітку дефініцію піратства та норми, пов'язані з ним, було закріплено у Конвенції про відкрите море 1958 р. Ці положення майже повністю відтворені у Конвенції про морське право 1982 р. Пізніше правове регулювання боротьби із піратством у більш широкому контексті боротьби із незаконними актами, спрямованими проти безпеки судноплавства, було визначено у Конвенції про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р. Не лишається осторонь цього питання і один з основних міжнародних договорів, спрямованих на забезпечення безпеки судноплавства, — Міжнародна конвенція про охорону людського життя на морі (СОЛАС) 1974 р. Це — далеко не вичерпний перелік міжнародно-правових документів, що стосуються різних аспектів боротьби із піратством. Разом із тим жоден із них не дозволяє вирішити проблему піратства, яка має багатосторонній комплексний характер.

Зупинимось на положеннях фундаментальної конвенції, що надає правове регулювання різним аспектам міжнародного морського судноплавства, — Конвенції ООН про морське право 1982 р. Згідно із ст. 101 цієї конвенції «піратством визнається будь-яка з перерахованих нижче дій:

а) будь-який неправомірний акт насильства, затримання або будь-який грабіж, що вчинені з особистими цілями екіпажем чи пасажирями будь-якого судна чи літального апарату, які знаходяться у приватній власності, якщо такі дії спрямовані:

i) у відкритому морі проти іншого судна або літального апарату або проти осіб чи майна, що перебувають на їх борту;

ii) проти будь-якого судна або літального апарату, осіб або майна у місці поза юрисдикцією будь-якої держави;

б) будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна або літального апарату, здійснений зі знанням справи;

с) будь-яке діяння, яке є підбурюванням або свідомим сприянням вчиненню дій, передбачених у підпункті «а» або «б» [2].

У відповідності з положеннями ст. 103 Конвенції 1982 р. піратським визнається морське чи повітряне судно, якщо воно використовується особами, які мають над ним владу, для здійснення будь-якої із дій, які підпадають під поняття піратства.

У ст. 102 підкреслюється, що норми щодо піратства можуть стосуватися також морських та повітряних суден державної власності, але тільки за умови, що їхній екіпаж вийшов з-під влади відповідних державних органів, влаштувавши заколот чи повстання, тобто діє у власній якості.

Подальші статті конвенції визначають повноваження держав-учасниць у боротьбі з піратськими суднами. Зокрема, корабель такої держави може захопити піратське судно чи піратський літальний апарат чи судно, або судно, захоплене завдяки піратським діям, що перебуває під владою піратів, заарештувати осіб, які перебувають на цьому судні чи повітряному апараті, та захопити майно, яке знаходиться на ньому. У подальшому осіб, звинувачених у піратстві, можуть доправити на територію держави прапора судна, що здійснило їхнє захоплення, із метою притягнення до кримінальної відповідальності. Як зазначено у ст. 105 конвенції, «судові установи тієї держави, яка здійснила таке захоплення, можуть виносити постанови про накладання покарань та визначати, яких заходів повинно бути вжито по відношенню до таких суден, літальних суден чи майна, не порушуючи прав сумлінних третіх осіб» [2].

Наведені вище положення дозволяють зробити висновок про деяку обмеженість дії Конвенції 1982 р., адже її норми можна застосовувати тільки за умови здійснення піратських дій у відкритому морі чи на іншій міжнародній території. Крім того, захоплення піратських суден лишається прерогативою виключно військових кораблів чи військових літальних суден чи інших суден, що мають чіткі зовнішні ознаки, які дозволяють визнати їх як такі, що перебувають на урядовій службі, чи спеціально призначені для цієї мети. Однак у більшості випадків жертвами піратських нападів стають саме торговельні судна, і, як здається, доречним у контексті боротьби із піратством було б надати саме їм можливість затримувати піратів для їхньої передачі для подальшого судового переслідування.

Важливим моментом того правового регулювання, яке надається Конвенцією про морське право міжнародним відносинам, що складаються у зв'язку із налагодженням міжнародної співпраці для боротьби із злочинами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, є той факт, що затримання та подальше притягнення до кримінальної відповідальності піратів — це тільки право, а не обов'язок держав-учасниць Конвенції. На практиці це призводить до того, що у більшості випадків держави відмовляються від реалізації цього права через значні матеріальні витрати, пов'язані із перевезенням та утриманням злочинців.

Більш детально питання співпраці у боротьбі із різними неправомірними актами, які здійснюються щодо морських суден, врегульовано у Конвенції про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р. Не даючи конкретні назви тим чи іншим діям, вона, однак, наводить опис багатьох злочинів і, у тому числі, піратства. Так, п. 1. ст. 3 Конвенції закріплює, що «будь-яка особа вчинює злочин, якщо вона незаконно і навмисно:

a) захоплює судно або здійснює контроль над ним силою чи загрозою сили, або шляхом будь-якої іншої форми залякування; або

b) вчинює акт насильства проти осіб на борту судна, якщо цей акт може загрожувати безпечному плаванню цього судна; або

c) руйнує судно або спричиняє судну чи його вантажу пошкодження, яке може загрожувати безпечному плаванню цього судна; або

d) розміщує або вчинює дії з метою розміщення на борту судна яким би то не було чином пристрій чи речовину, що може зруйнувати це судно, завдати цьому судну чи його вантажу пошкодження, яке загрожує чи може загрожувати безпечному плаванню цього судна; або

e) руйнує морське навігаційне обладнання чи завдає йому серйозні пошкодження, чи створює серйозні перешкоди в його експлуатації, якщо будь-який такий акт може загрожувати безпечному плаванню судна; або

f) повідомляє завідомо брехливі відомості, створюючи цим загрозу безпечному плаванню судна; або

g) наносить рану будь-якій особі чи вбиває її в зв'язку з вчиненням чи спробою вчинення якого-небудь із злочинів, зазначених у підпунктах «a»–«f» [3].

Усі держави-учасниці Конвенції мають передбачити у своєму законодавстві відповідні покарання за скоєння зазначених діянь. Як уявляється, описовий перелік злочинів, без наведення їхніх назв, має полегшити державам трансформацію норм конвенції у норми національних кримінальних законів із тим, щоб ці злочини отримували покарання за сутністю скоєного, а не за назвою, що міститься у законі.

На нашу думку, підпункти «a» та «б» п. 1 ст. 3 Конвенції описують діяння, що саме підпадають під визначення піратства у його класичному розумінні.

Конвенція 1988 р. має певні переваги, у порівнянні із Конвенцією про морське право 1982 р. Зокрема, вона має ширшу територіальну сферу застосування: якщо Конвенція 1982 р. надає регулювання діям держав, спрямованим проти актів піратства, що мають місце тільки у відкритому морі чи на іншій міжнародній території, то Конвенція 1988 р. може застосовуватися також проти злочинів у внутрішніх водах та територіальному морі держав. Крім того, Конвенція 1988 р. надає більше можливостей для реалізації юрисдикційних повноважень держав-учасниць.

Аналіз положень Конвенції про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, дозволяє дійти висновку, що основною метою її підписання є певна уніфікація кримінального законодавства різних країн у питаннях боротьби із відповідними злочи-

нами. Результатом такої уніфікації має стати криміналізація цих діянь у якомога більшій кількості країн із тим, щоб особи, які їх скоюють, не могли уникнути відповідальності через відсутність зазначених злочинів у карних кодексах певних країн.

Крім того, норми конвенції деталізують механізми співпраці держав у здійсненні процедури притягнення до відповідальності винних осіб, включаючи питання визначення кримінальної юрисдикції держав-учасниць, питання екстрадиції злочинців та надання правової допомоги тощо.

Отже, Конвенція 1988 р. у певній мірі виправила деякі недоліки, що присутні у правовому регулюванні боротьби із піратством, яке надається Конвенцією про морське право 1982 р. Однак, на жаль, ситуація із притягненням до кримінальної відповідальності осіб, що скоюють злочини піратства, залишається вкрай важкою. Як свідчить статистика, до 90 % сомалійських піратів, схоплених на місці злочину, не отримують належного покарання [4]. Причинами цього є як небажання держав, що здійснили затримання, передавати піратів власним судовим органам, так і неспроможність судової та пенітенціарної системи Сомалі здійснювати судове переслідування та, у подальшому, виконання покарань щодо цих осіб.

Невідворотним наслідком такої безкарності є стрімкий зріст піратської активності, при чому не тільки біля узбережжя Сомалі, а й по всьому світу. За цих обставин очевидною є недостатність тих міжнародно-правових та внутрішньодержавних засобів, що застосовуються для боротьби із таким небезпечним злочином як піратство. Саме це підштовхнуло Раду Безпеки ООН взяти під власний контроль ситуацію із піратством у Сомалі. Щорічно нею приймається кілька резолюцій, що стосуються боротьби із піратством у цьому регіоні. Деякі з них, зокрема, резолюції 1846 і 1851, прийняті у 2008 р., надали державам надзвичайні повноваження щодо боротьби із піратством не тільки у відкритому морі поблизу Сомалі, але й у територіальному морі цієї держави. Той факт, що дія цих повноважень, які, вочевидь, є виключенням із одного з основних принципів міжнародного права — принципу невтручання у внутрішні справи держави, щорічно продовжується, свідчить про те, що, на жаль, також вони є недостатніми для ефективної протидії сомалійській піратству. Отже, перед світовою спільнотою постає завдання розроблення більш ефективних міжнародно-правових механізмів боротьби із ним.

Література

1. Міжнародне право. Основні галузі / За ред. В. Г. Буткевича. — К.: Либідь, 2004. — 814 с.
2. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4422.2&nobreak=1>.
3. Конвенція про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, 1988 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_220.
4. Шестаков Е. «Веселый Роджер» победил НАТО // Российская газета. — 2012. — Федеральный выпуск № 5682 (9), 19 января. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rg.ru/2012/01/19/piraty.html>.

А. А. Нигреева

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

**БОРЬБА С ПИРАТСТВОМ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ:
МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ**

Резюме

Рассмотрены теоретические аспекты международно-правового регулирования борьбы с пиратством на современном этапе. Исследованы принципиальные положения основных действующих конвенций, регулирующих этот вид международных отношений. Выявлены недостатки в механизме противодействия совершению преступлений пиратства у берегов Сомали и очерчены пути разрешения указанной проблемы.

Ключевые слова: пиратство, преступление международного характера, борьба с пиратством.

O. O. Nigreieva

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of General Juridical Disciplines and International Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**SUPPRESSION OF PIRACY AT THE PRESENT STAGE:
INTERNATIONAL LAW ASPECT**

Summary

In the article the theoretical aspects of the international law regulation of suppression of piracy at the present stage were considered. Also the principal norms of the most important current conventions that regulate this type of international relations were studied. Finally the research gave a possibility to the author to find the faults of the mechanism of counteraction to the piracy crimes commitment at the cost of Somali and to describe the ways of this problem resolving.

Key words: piracy, transnational crime, suppression of piracy.